

Andrzej Szablewski*, Janusz Dankowski

ZMIANY RELACJI NIEKTÓRYCH CEN SKUPU,
WOLNORYNKOWYCH I DETALICZNYCH ŻYWNOSCI

1. UWAGI WSTĘPNE

Artykuł zawiera wyniki badań nad wymienionymi w tytule relacjami cen. Każda z trzech przyjętych tutaj płaszczyzn badawczych charakteryzuje się specyficznymi właściwościami. Pierwszą z nich jest analiza relacji urzędowych cen skupu i cen wolnorynkowych produktów rolnych. Celem analizy jest tu odpowiedź na pytanie, czy występują wyraźne, dające się zauważyć zmiany relacji cen tak w obrębie cen skupu i cen wolnorynkowych, jak i między cenami skupu i wolnorynkowymi, a jeśli tak, to jak interpretować dokonujące się tutaj zmiany.

Drugim polem badawczym jest analiza relacji cen skupu produktów rolnych i związanych z tymi produktami cen detalicznych wybranych towarów żywnościowych. Zasadniczym punktem odniesienia tej analizy jest wiodąca teza realizowanych od początku lat osiemdziesiątych reform cenowych, głosząca hasło ekonomizacji systemu cen poprzez zmniejszenie, a w dalszej kolejności likwidowanie dotacji do cen żywności.

Trzecia wreszcie płaszczyzna badawcza polega na analizie kształtowania się cen detalicznych w handlu uspołecznionym oraz cen wolnorynkowych występujących w obrocie targowiskowym. Fakt, że ceny wolnorynkowe odzwierciedlają faktyczne warunki produkcji i realizacji towarów żywnościowych pozwala traktować je jako swoi-

* Dr, adiunkt w Instytucie Organizacji i Zarządzania PŁ.

ste kryterium oceny jakości regulacji urzędowych cen detalicznych.

2. URZĘDOWE CENY SKUPU I CENY WOLNORYNKOWE

2.1. Urzędowe ceny skupu

Fakt, iż ceny skupu mają charakter dekretowany, a więc nie są rezultatem mniej bądź bardziej swobodnie działającego mechanizmu równoważenia popytu z podażą produktów rolnych świadczy o tym, że są one elementem polityki państwa adresowanej do producentów żywności. Wynikające stąd relacje cen oraz zmiany tych relacji w czasie wyrażają zatem układ preferencji państwa w okresie polityki rolnej oraz kierunki ewolucji tej polityki.

Badanie zmian relacji cen przeprowadzono tutaj opierając się na analizie dynamiki cen 10 produktów rolnych roślinnych i zwierzęcych w latach 1980-1987. Odpowiednie dane prezentuje tab. 1.

T a b e l a 1

Dynamika cen skupu w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Pszenica	169	162	141	110	110	112	117	617
Żyto	202	167	123	99	106	110	112	562
Jęczmień	170	191	125	104	112	111	114	600
Ziemiaki	108	222	76	105	106	107	123	268
Buraki cukrowe	186	127	101	109	110	123	135	439
Rzepak	186	169	121	97	107	105	107	441
Żywiec wołowy	170	169	112	116	115	112	117	533
Żywiec wieprzowy	171	155	107	111	111	108	113	425
Jaja kurze	138	217	110	98	110	114	126	507
Mleko	195	133	111	109	112	117	121	495

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w GUS.

W badanym okresie urzędowe ceny skupu poszczególnych płodów rolnych rosły nie tylko bardzo szybko, ale również i w sposób bardzo nierównomierny, co dowodzi zmian zachodzących w strukturze cen. Generalnie rzecz ujmując wyodrębnić można, biorąc pod uwagę tempo wzrostu cen, dwa podokresy.

Pierwszy z nich, obejmujący lata 1981-1982 charakteryzuje bardzo szybkie tempo wzrostu cen skupu, które w przypadku cen zbóż, w tym przede wszystkim cen pszenicy, utrzymało się jeszcze w roku następnym. Na początku drugiego nastąpiło bardzo wyraźne zwolnienie, czy nawet - przede wszystkim w przypadku ziemniaków w 1983 r. - załamanie się tendencji wzrostowej, potem zaś stopniowe zwiększenie się dynamiki wzrostu cen skupu.

Analizując ostatnią kolumnę powyższej tabeli wskazać należy, że w całym rozpatrywanym okresie najszybciej rosły ceny zbóż, które tym samym relatywnie zdrożały w stosunku do wszystkich pozostałych, objętych badaniem produktów roślinnych i zwierzęcych. Nieco wolniej rosły ceny żywca wołowego, jaj kurzych, mleka, buraków cukrowych, żywca wieprzowego. Na tym tle wyraźnie kontrastowe są ceny skupu ziemniaków, w przypadku których fluktuacje były największe. Po najwyższym, bo sięgającym w roku 1982 r. 122% wzroście cen, w roku następnym nastąpiło najgłębsze na tle pozostałych artykułów obniżenie cen skupu ziemniaków (spadek o nieco ponad 24%), by później stopniowo wzrastać w coraz szybszym tempie. Niemniej na przestrzeni analizowanego okresu stopień wzrostu cen ziemniaków był najmniejszy, co świadczy o tym, że relatywnie staniały one w skupie w stosunku do wszystkich pozostałych artykułów rolnych.

Dane te wskazują na istnienie wyraźnych preferencji w polityce państwa. Najogólniej rzecz ujmując sprowadzają się one do nadania wyraźnego priorytetu produkcji roślinnej. Zwraca również uwagę zmieniająca się w omawianym czasie relacja cen żywca wołowego i wieprzowego. Szybsze drożenie tego drugiego wskazuje na fakt przyznania przez państwo pierwszeństwa hodowli bydła. Szybsze z kolei tempo wzrostu cen skupu żywca wołowego w stosunku do mleka świadczy o braku bodźców popierających mleczny kierunek rozwoju hodowli bydła.

2.2. Ceny wolnorynkowe

W przeciwieństwie do cen skupu, które są narzędziem realizowania przez państwo określonej polityki w dziedzinie produkcji żywności, wolnorynkowe ceny płodów rolnych jako wynik swobodnej gry ekonomicznej odzwierciedlają rzeczywiste relacje ekonomiczne tak w sferze wytwarzania żywności, jak i zapotrzebowania na nie. Zmiana tych relacji obrazuje więc zmianę warunków gospodarowania w sferze produkcji rolnej i zmianę układu preferencji odbiorców surowców pochodzenia rolniczego.

T a b e l a 2

Dynamika cen wolnorynkowych w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Pszenica	171	222	81	101	102	112	116	417
Żyto	175	225	79	94	99	116	120	399
Jęczmień	174	221	82	100	101	114	119	425
Ziemniaki	187	155	93	100	105	109	116	354
Żywiec wołowy	200	153	105	111	111	108	115	487
Żywiec wieprzowy	200	141	98	110	104	107	114	410
Jaja kurze	187	184	99	95	112	109	134	528

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 1.

Przedstawione w tab. 2 dane wskazują na istnienie trzech różnych, jeśli chodzi o zmiany cen wolnorynkowych, podokresów, w których zarazem dokonywały się - na różnym zresztą tle - zmiany wzajemnych relacji cen. Pierwszy podokres, obejmujący lata 1981-1982, charakteryzował gwałtowny wzrost cen rynkowych, przy czym najszybciej rosły ceny zbóż, najwolniej zaś ceny ziemniaków. Drugi obejmował lata 1983-1985 i cechował go spadek, względnie stabilizacja cen wolnorynkowych na poziomie ukształtowanym w wyniku gwałtownego wzrostu cen w poprzednim podokresie. Na uwagę zasługuje tu zachowanie się wolnorynkowych cen zbóż, które po okresie relatywnego zdrożenia w stosunku do wszystkich pozostałych płodów rolnych pojawiających się na wolnym rynku, w 1983 r. poważnie

staniały, a później ustabilizowały się (do 1985 r.), co przy pewnym wzroście pozostałych cen wolnorynkowych oznaczało dalszy relatywny spadek cen zbóż. Trzeci podokres zawierał się w latach 1986-1987 i odznaczał się systematycznym wzrostem cen wolnorynkowych, przy czym najszybciej drożały jaja.

Podsumowując, w całym badanym okresie ruch cen wolnorynkowych miał charakter zróżnicowany, tzn. obok dominującej - zresztą wzrostowej - tendencji cen wystąpiły również, z wyjątkiem cen żywca wołowego, spadki cen, szczególnie silne w przypadku cen zbóż. W rezultacie nastąpiły pewne zmiany struktury cen polegające przede wszystkim na wyraźnym relatywnym wzroście cen wolnorynkowych jaj kurzych i relatywnym w stosunku do pozostałych artykułów będących przedmiotem skupu wolnorynkowego potanieniu cen ziemniaków. W sumie jednak zmiany relacji cen w całym omawianym czasie miały charakter umiarkowany.

2.3. Relacje cen skupu do cen wolnorynkowych

W tym fragmencie analizy badamy kształtowanie się cen skupu na tle zmian cen wolnorynkowych danych płodów rolnych. Celem rozważań jest stwierdzenie, czy i w jakim kierunku zmieniają się wzajemne relacje cen. W tym drugim przypadku chodzi o odpowiedź na pytanie, czy następuje zbliżanie, czy też rozchodzenie się nierynkowych cen skupu i cen wolnorynkowych. Odpowiedź na postawione pytanie wymagała sporządzenia dwóch uzupełniających się tabel, z których jedna jest zestawieniem dynamiki obu kategorii cen, druga zaś pokazuje ceny skupu wyrażone w cenach wolnorynkowych. Odpowiednie dane prezentują tab. 3 i 4.

Jeśli chodzi o zboża, to w okresie szybkiego wzrostu zarówno cen skupu, jak i cen wolnorynkowych, przypadającego na lata 1981-1982 generalnie zaznaczyła się tendencja do szybszego wzrostu cen wolnorynkowych, co doprowadziło do dalszego pogłębiania się i tak już wielkiej w roku 1980 różnicy między obydwoimi kategoriami cen. Interesujący jest tutaj rok 1983, w którym na tle ciągle rosnących urzędowych cen skupu oraz wyraźnego spadku cen wolnorynkowych w stosunku do poprzedniego roku nastąpiło gwałtowne odwrócenie tendencji i znaczne zbliżenie się cen skupu do cen wol-

Tabela 3

Dynamika urzędowych cen skupu i cen wolnorynkowych w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok															
	1981		1982		1983		1984		1985		1986		1987		1987/1980	
	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe	ceny skupu	ceny wolnorynkowe
Pszenica	169	171	162	222	141	181	110	101	110	102	112	112	117	116	617	417
Żyto	202	175	167	225	123	79	99	94	103	99	110	116	117	120	562	399
Jęczmień	170	174	191	221	125	82	104	100	112	101	111	114	114	119	600	425
Ziemniaki	108	187	222	155	76	93	105	100	106	195	107	109	123	116	268	354
Żywiec wołowy	170	200	159	153	112	105	116	111	115	111	112	108	117	115	533	487
Żywiec wieprzowy	171	212	155	141	107	98	111	110	111	104	108	107	113	114	425	410
Jaja kurze	138	187	217	184	110	99	98	95	110	112	114	109	126	134	507	528

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 4

Udział cen skupu w cenach wolnorynkowych w latach 1980-1987

Wyszczególnienie	Rok				
	1980	1982	1983	1986	1987
Pszenica	0,58	0,42	0,73	0,85	0,86
Żyto	0,58	0,50	0,78	0,83	0,82
Jęczmień	0,64	0,53	0,83	0,94	0,90
Ziemiaki	1,09	0,90	0,75	0,78	0,83
Żywiec wołowy	1,03	0,91	0,97	1,10	1,13
Żywiec wieprzowy	0,82	0,73	0,80	0,86	0,86
Jaja kurze	0,70	0,62	0,69	0,72	0,68

Źródło: Jak w tab. 1.

norynkowych. Tendencja ta utrzymała się w dwóch następnych latach, ale nie była już tak silna jak poprzednio. Od 1986 r. następuje w przypadku pszenicy ustabilizowanie relacji cen skupu do cen wolnorynkowych, zaś w przypadku żyta i jęczmienia powrót do tendencji z początku lat osiemdziesiątych, tzn. rozchodzenie się relacji tych cen. W sumie w badanym okresie nastąpiło bardzo poważne zbliżenie cen skupu do wolnorynkowych cen zbóż. O ile bowiem w roku 1980 ceny skupu pszenicy, żyta i jęczmienia stanowiły odpowiednio 58, 58 i 64% cen wolnorynkowych, to analogiczne wielkości w roku 1987 wynosiły 86, 82 i 90%.

W przypadku ziemniaków lata 1981-1982 są okresem bardzo gwałtownych zmian relacji cen urzędowych do cen wolnorynkowych. W 1981 r. przy bardzo niewielkim wzroście cen urzędowych (o 8%) nastąpił gwałtowny wzrost cen wolnorynkowych (o 87%), zaś w roku następnym przy ciągle wysokim (55%) wzroście cen wolnorynkowych wystąpił znacznie szybszy ruch zwykły cen skupu. W rezultacie nastąpiło rozejście się relacji cen skupu, przy czym w przeciwieństwie do kształtowania się relacji cen zbóż roku 1983 doszło do dalszego rozchodzenia się cen urzędowych i wolnorynkowych, tym razem na tle nierównego tempa spadku poziomu obu cen. Obrazuje to zmiana wskaźnika udziału urzędowych cen skupu w cenach wolnorynkowych, który obniżył się z 1,09 w roku 1980 do 0,75 w 1983 r. W ciągu następnych trzech lat zaznaczyła się na tle

szybszego wzrostu rządowych cen skupu tendencja do stopniowego zbliżania się urzędowych cen skupu do cen wolnorynkowych. Końcowy bilans okresu, jeśli chodzi o relacje cen urzędowych ziemniaków do wolnorynkowych, jest odmienny od analogicznego bilansu w zakresie zbóż. O ile tam w ciągu całego okresu nastąpiło wyraźne zbliżenie relacji tych cen, tutaj rezultat zmian był odwrotny.

Zmiany relacji cen urzędowych do cen wolnorynkowych obu rodzajów żywca nie miały tak gwałtownego charakteru, co związane było ze zbliżonym w ciągu całego okresu - z wyjątkiem 1981 r. - kierunkiem i tempem wzrostu obu rodzajów cen. Na tym tle zaznaczyły się podobieństwa charakteru przebiegu zmian relacji cen urzędowych i wolnorynkowych żywca wołowego i wieprzowego z przebiegiem tych zmian w odniesieniu do zbóż, a także ziemniaków. Polegało to na występowaniu przed 1982 r. tendencji do rozchodzenia się tych relacji w związku ze spadkiem udziału ceny urzędowej w cenie skupu, a później tendencji do zbliżania się relacji cen. Od 1986 r. w odniesieniu do cen żywca wołowego zanotowano zjawisko nietypowe na tle pozostałych badanych artykułów rolnych, a mianowicie ponowne rozchodzenie się relacji cen urzędowych i wolnorynkowych wynikające stąd, że poziom cen skupu zaczął w coraz większym stopniu przewyższać poziom cen wolnorynkowych. W rezultacie - w porównaniu z 1980 r. - nastąpił wyraźny wzrost wskaźnika udziału ceny skupu z 1,03 do 1,13 w roku 1987. W przypadku żywca wieprzowego nastąpiło w ciągu badanego okresu lekkie zbliżenie cen wolnorynkowych do cen skupu, o czym świadczy podniesienie się wartości wymienionego wcześniej wskaźnika z 0,82 do 0,86.

Kształtowanie się relacji urzędowych cen skupu do cen wolnorynkowych w odniesieniu do jaj kurzych nie podlegało większym wahaniom, aczkolwiek, szczególnie w latach 1981-1982, następowały i tutaj gwałtowne ruchy cen. Na przestrzeni całego badanego okresu zaznaczyła się też stosunkowo duża stabilność relacji cen wyrażająca się w bardzo niewielkich zmianach wskaźnika udziału cen skupu do cen wolnorynkowych, który obniżył się z poziomu 0,70 w 1980 r. do 0,68 w 1987 r.

Podsumowując, ocena zmian badanych relacji cen skupu do cen wolnorynkowych w całym badanym okresie jest zróżnicowana. Po generalnym pogorszeniu się w 1982 r. tego rodzaju relacji w latach późniejszych nastąpiła poprawa w zakresie cen zbóż. Zbliżenie się

cen skupu do cen wolnorynkowych świadczy bowiem o zwiększaniu się stopnia ekonomicznego systemu cen skupu. W odniesieniu do cen żywca wieprzowego i jaj kurzych w zasadzie nastąpił powrót do stanu z roku 1980. Nietypowa sytuacja wystąpiła w przypadku cen żywca wołowego. Nadwyżka cen skupu nad cenami wolnorynkowymi świadczy o przekraczającej możliwości skupu wyprzedaży bydła.

3. CENY SKUPU A CENY DETALICZNE ŻYWNOSTI

Waga tego przekroju badawczego polega na tym, że umożliwia on zweryfikowanie hipotezy o ekonomizacji systemu cen detalicznych w Polsce. Jak wiadomo bowiem, ekonomizacja cen detalicznych była jednym z głównych założeń programu reformy gospodarczej z początku lat osiemdziesiątych, zaś jej trzonem miało być dążenie do ograniczenia, a w perspektywie eliminowanie dotacji do cen żywności. Generalnie rzecz ujmując realizacja tego założenia wymagała przyspieszenia tempa wzrostu cen detalicznych względem tempa wzrostu cen skupu. Analizę tego problemu przeprowadzimy w odniesieniu do 8 wybranych grup towarowych.

Punktem wyjścia analizy jest badanie zmian cen skupu żyta i chleba żytniego. Odpowiednie dane prezentuje tab. 5.

Dane zawarte w tej tabeli wskazują na dużą zmienność relacji ww. cen. W 1981 r. na tle ogólnego znacznego podniesienia cen skupu i cen detalicznych zaznaczył się wyraźnie szybszy przyrost cen detalicznych, co świadczyłoby o posuwaniu się w kierunku ekonomizacji cen detalicznych chleba. W dwóch następnych latach występuje jednak odwrócenie tej tendencji w związku ze stabilizacją cen detalicznych i dalszym dość szybkim wzrostem cen skupu. W okresie 1984-1985 mamy do czynienia z powrotem do tendencji stopniowej ekonomizacji cen detalicznych, których wzrost znacznie wyprzedza wzrost cen skupu. Wreszcie w latach 1986-1987 następuje najpierw zahamowanie, a następnie odwrócenie tej tendencji. W sumie w całym badanym czasie ceny skupu wzrosły bardziej aniżeli ceny detaliczne, co świadczyłoby, że w zakresie relacji cen skupu żyta i cen detalicznych chleba żytniego nastąpiło w istocie pogorszenie relacji z punktu widzenia głównego celu reform cenowych.

Dane dotyczące dynamiki cen skupu pszenicy i cen detalicznych

Tabela 5

Dynamika cen skupu żyta i cen detalicznych chleba żytniego w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	<u>1987</u> 1980
Ceny skupu żyta	202,3	166,9	123,1	0,99	105,6	109,8	117,2	561,9
Ceny detaliczne chleba	239,0	100,0	100,0	125,0	130,0	107,7	114,3	477,6

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 6

Dynamika cen skupu pszenicy i cen detalicznych bułek i wyrobów mącznych w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	<u>1987</u> 1980
Ceny skupu pszenicy	169,5	162,5	140,8	110,2	110,4	111,7	117,0	616,9
Ceny detaliczne:								
- bułek	200,0	100,0	100,0	142,7	141,2	110,4	115,1	508,3
- mąki wrocławskiej	343,3	100,0	100,0	126,1	141,4	107,3	113,6	746,3
- mąki poznańskiej	240,0	100,0	100,0	125,0	143,3	107,0	115,2	530,0
- mąki	400,0	100,0	100,0	138,5	150,0	107,4	110,3	954,4

Źródło: Jak w tab. 1.

produktów z niej wytwarzanych obrazuje tab. 6. Wskazują one na zróżnicowany obraz zmian relacji cen skupu pszenicy i związanych z nimi cen detalicznych poszczególnych artykułów spożywczych. Charakterystyczną cechą jest po pierwsze relatywne w stosunku do cen w skupie potaniecie bułek pszennych w ciągu okresu badawczego, mimo iż w 1981 r. w wyniku reformy cen nastąpiło ich wyraźne podrożenie. Zbliżona sytuacja występowała w odniesieniu do kształtowania się detalicznych cen mąki poznańskiej. Po drugie, w odniesieniu do ceny detalicznej mąki wrocławskiej i w jeszcze większym stopniu mąki nastąpił proces drożenia tych artykułów - na tle szybszego od wzrostu cen skupu pszenicy wzrostu cen detalicznych. Po trzecie wreszcie odnotować należy, że w roku 1986 nastąpiło zbliżenie tempa wzrostu cen detalicznych wszystkich badanych artykułów do tempa wzrostu cen skupu, a w roku 1987 zaznaczyła się przewaga wzrostu cen skupu nad wzrostem cen detalicznych.

Obraz zmian relacji cen skupu jęczmienia i cen detalicznych kaszy jęczmiennej przedstawia tab. 7.

Zawarte w tab. 7 dane wskazują, że w roku 1981 nastąpiła gwałtowna zmiana relacji tych cen na tle znacznie szybszego (czterokrotnie) wzrostu cen detalicznych kaszy w stosunku do cen skupu surowca wyjściowego. Lata 1982-1983 przynosząc stabilizację cen detalicznych przy jednoczesnym szybkim wzroście cen skupu osłabiają efekt zmian z 1981 r. W ciągu dwu następnych lat odnotowujemy ponowne, wyraźne w stosunku do tempa wzrostu cen skupu, przyspieszenie tempa wzrostu cen detalicznych i w związku z tym relatywne drożenie kaszy. W latach 1986-1987 doszło do zdecydowanego zahamowania tej tendencji. W sumie jednak w całym omawianym okresie nastąpiła wyraźna zmiana relacji w kierunku podrożenia kaszy.

W zbliżony sposób przebiegały zmiany relacji cen skupu buraków cukrowych i cen detalicznych cukru, o czym świadczą dane z zamieszczonej tu tab. 8. Charakterystyczna jest bowiem odnotowana już wcześniej sekwencja zmian relacji polegająca na gwałtownym, w stosunku do cen skupu, wzroście cen detalicznych (1982 r.), po którym następuje odwrócenie się kierunku zmian relacji cen, w tym przypadku jednak trwa to tylko jeden rok i jest znacznie łagodniejsze niż poprzednio, po czym znowu zaczyna relatywnie drożeć cukier, by wreszcie w ostatnich dwóch latach zaznaczyć się

Tabela 7

Dynamika cen skupu jęczmienia i cen detalicznych kaszy jęczmiennej perłowej w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Ceny skupu jęczmienia	170,4	191,0	124,9	103,7	112,2	111,1	114,2	599,8
Ceny detaliczne kaszy	421,1	100,0	100,0	133,3	140,6	106,7	113,3	954,4

Źródło: Jak w tab. 1

Tabela 8

Dynamika cen skupu buraków cukrowych do detalicznych cen żywności w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Ceny skupu buraków cukrowych	185,9	126,9	101,5	108,8	110,3	123,0	135,5	478,9
Ceny detaliczne cukru	100,0	438,1	100,0	113,0	173,1	111,1	110,0	1047,6

Źródło: Jak w tab. 1.

silniejszy wzrost cen skupu, a więc relatywne tanienie cukru. W sumie jednak w całym badanym okresie znacznie silniejszy był wzrost cen detalicznych cukru (o 947%) aniżeli cen skupu buraka cukrowego (o 379%).

W przeciwieństwie do dwóch ostatnich przypadków, tj. jęczmienia i kaszy oraz buraków cukrowych i cukru, w których dosyć radykalna była zmiana relacji cen skupu i detalicznych w związku ze znacznie szybszym wzrostem tych ostatnich, relacje ceny skupu rzepaku i cen detalicznych tłuszczów roślinnych pozostały względem siebie praktycznie niezmiennie (margaryna) bądź też zmieniły się stosunkowo nieznacznie (masło roślinne), choć w całym badanym okresie wystąpił wyraźnie zwykły ruch cen zarówno w skupie, jak i w detalu. Wskazują na to dane prezentowane w tab. 9. Inną cechą charakterystyczną jest tutaj utrzymywanie się, szczególnie w odniesieniu do masła roślinnego, od 1984 r. tendencji do szybszego od cen skupu wzrostu cen detalicznych. Nie występuje więc tutaj zauważalne w poprzednio omawianych przypadkach zjawisko wyprzedzającego w ostatnich latach wzrostu cen detalicznych, tempa wzrostu cen skupu surowców rolniczych.

Interesująco przedstawia się kształtowanie relacji cen skupu żywca wołowego do pochodnych cen detalicznych dwóch rodzajów mięsa wołowego. Odpowiednie dane prezentuje tab. 10. Chociaż generalnie rzecz biorąc ceny detaliczne mięsa wołowego rosły szybciej aniżeli odpowiednie ceny skupu, to jednak już w 1982 r. zaznaczyły się poważne różnice w tempie wzrostu poszczególnych cen detalicznych na tle wzrostu cen skupu, a ukształtowane wówczas relacje cen utrzymały się do 1987 r. O ile stosunkowo nieznacznie w całym badanym okresie zmieniła się więc relacja ceny mięsa wołowego bez kości do ceny skupu w związku z nieznacznie szybszym wzrostem tej pierwszej, o tyle w zakresie relacji cen mięsa wołowego z kością do ceny skupu żywca nastąpiła radykalna zmiana idąca w kierunku zdecydowanego podrożenia tego rodzaju mięsa.

W sposób zbliżony układały się zmiany cen skupu żywca wieprzowego i cen detalicznych poszczególnych rodzajów mięsa wieprzowego i wędlin. Odpowiednie dane zawiera tab. 11. Także i tu występuje szybszy ruch cen detalicznych aniżeli cen skupu i tu też w ramach cen detalicznych istnieją poważne różnice w tempie wzrostu cen poszczególnych artykułów, przy czym obok grupy wyro-

Tabela 9

Dynamika cen skupu rzepaku i cen detalicznych tłuszczów roślinnych w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Rzepak	181,7	169,2	121,2	97,0	106,6	105,5	106,8	442,9
Margaryna	100,0	353,8	100,0	100,0	108,7	108,7	108,0	415,4
Masło roślinne	100,0	350,0	100,0	114,3	112,5	106,7	114,6	550,0

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 10

Dynamika cen skupu żywca wołowego i cen detalicznych mięsa wołowego w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Ceny skupu żywca wołowego	169,7	158,9	112,4	116,0	115,5	111,9	117,3	533,3
Ceny detaliczne mięsa wołowego z kością - rostbef	100,0	680,0	100,0	116,7	114,3	108,3	110,0	953,3
Ceny detaliczne mięsa wołowego bez kości	100,0	367,6	100,0	120,0	113,3	108,2	109,8	594,1

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 11

Dynamika cen skupu żywca wieprzowego i cen detalicznych mięsa wieprzowego i wędlin w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	<u>1987</u> <u>1980</u>
Ceny skupu żywca wieprzowego	170,8	154,9	107,1	111,0	110,6	107,8	113,3	425,0
Ceny detaliczne:								
- łopatki z kością	100,0	423,7	100,0	112,0	114,3	108,1	109,8	644,1
- schabu	100,0	400,0	100,0	130,6	114,9	108,1	109,6	711,1
- kiełbasy zwyczajnej	100,0	431,8	100,0	110,5	114,3	108,3	110,0	650,0
- kiełbasy starowiejskiej	100,0	291,7	100,0	120,0	114,3	108,3	109,6	475,0
- kiełbasy krakowskiej	100,0	333,3	100,0	125,0	114,7	108,1	109,7	566,7
- kiełbasy krakowskiej parzonej	100,0	685,2	100,0	102,7	114,7	108,2	109,8	959,0
- szynki gotowanej	100,0	305,5	100,0	141,8	114,9	108,0	109,5	588,9
- salcesonu	100,0	384,6	100,0	120,0	115,0	109,4	141,7	823,1
- pasztetowej	100,0	303,0	100,0	130,0	114,6	119,4	142,2	715,2

Źródło: Jak w tab. 1.

T a b e l a 12

Dynamika cen skupu mleka i cen detalicznych mleka i jego przetworów w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	$\frac{1987}{1980}$
Ceny skupu mleka	195,4	132,6	111,1	108,9	111,6	117,3	120,7	495,4
Ceny detaliczne:								
- mleka	100,0	344,8	100,0	100,0	109,0	109,1	116,7	482,7
- śmietany	100,0	241,9	100,0	103,3	123,5	107,1	135,1	490,3
- masła	100,0	352,9	100,0	130,0	128,1	108,0	121,0	794,1
- kefiru	100,0	180,5	100,0	115,4	99,2	99,7	144,3	297,5
- sera twarogowego	100,0	350,0	100,0	100,0	100,0	107,1	111,1	416,7
- sera homogenizowanego	100,0	411,8	100,0	107,1	100,0	106,7	109,4	514,7
- sera gouda	100,0	400,0	100,0	115,0	117,4	107,8	110,0	640,0

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 1.

bów, które minimalnie podrożały w stosunku do ceny surowca wyjściowego w skupie, jest również grupa artykułów, które zdrożały niemal dwukrotnie lub więcej niż dwukrotnie. Na odnotowanie zasługują dokonujące się zmiany relacji cen w związku z wyraźnym przyspieszeniem w 1987 r. tempa wzrostu cen tańszych wędlin (salcesonu, pasztetowej), co świadczy o ich drożeniu w stosunku do surowca wyjściowego.

Znacznie bardziej zróżnicowany obraz zmian relacji cen detalicznych do cen skupu rysuje się w przypadku cen mleka i artykułów pochodnych. Odpowiednie dane zawiera tab. 12. W związku z dokonującymi się w całym badanym okresie różnokierunkowymi i przebiegającymi w niejednakowym tempie zmianami obu rodzajów cen ukształtowała się ich nowa struktura. Charakteryzują ją trzy elementy. Po pierwsze, w zasadzie podrożenia takich artykułów, jak masło i ser gouda w stosunku do ceny skupu surowca wyjściowego. Po drugie w przypadku mleka, śmietany i sera homogenizowanego w zasadzie wystąpiło odtworzenie relacji cen z roku 1982. Wreszcie w przypadku sera homogenizowanego, a jeszcze bardziej kefiru mamy do czynienia ze zjawiskiem ich względnego tanienia.

Podsumowując, analiza zmian kształtowania się cen detalicznych artykułów żywnościowych do cen skupu odpowiednich surowców wyjściowych ujawniła występowanie różnorodnych tendencji w tym zakresie. W przypadku części artykułów żywnościowych nastąpiła poprawa relacji cen. Chodzi tu o te artykuły, których ceny detaliczne rosły szybciej niż ceny skupu. Należą do nich przede wszystkim: manna, kasza jęczmienna, cukier, kiełbasa krakowska parzona, salceson, pasztetowa, schab. W odniesieniu do takich artykułów, jak chleb, mąka poznańska, kefir, ser twarogowy, zmiany cen prowadziły do pogorszenia relacji cen. Natomiast w przypadku niektórych artykułów, mimo szybkiego ruchu cen, odnotowano utrzymanie relacji cen. Należą do nich takie produkty, jak: margaryna, mleko, śmietana i ser homogenizowany.

4. KSZTAŁTOWANIE SIĘ CEN DETALICZNYCH I CEN WOLNORYNKOWYCH WYBRANYCH TOWARÓW

Z grupy badanych towarów konsumpcyjnych, głównie żywnościowych część zbywana jest w obrocie uspołecznionym i jednocześnie na

Tabela 13

Dynamika cen detalicznych i cen wolnorynkowych wybranych towarów w latach 1980-1987
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Rok							
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1987 1980
Jaja kurze								
a) cena detaliczna	154,8	230,9	0,94	109,7	0,91	141,9	116,6	556,2
b) cena wolnorynkowa	187,3	183,8	0,99	0,95	112,0	109,0	133,9	527,6
Ser biały twarogowy								
a) cena detaliczna	100,0	350,0	100,0	100,0	100,0	107,1	111,1	416,7
b) cena wolnorynkowa	188,8	164,9	101,7	106,0	104,8	106,9	118,7	446,8
Śmietana								
a) cena detaliczna	100,0	241,9	100,0	114,3	123,5	107,1	135,1	490,3
b) cena wolnorynkowa	204,8	176,6	105,2	107,6	108,6	111,7	125,5	623,8
Kura								
a) cena detaliczna	100,0	240,7	100,0	138,5	114,4	107,8	109,9	451,8
b) cena wolnorynkowa	180,9	187,9	119,0	107,3	107,4	108,9	117,7	610,9
Masło								
a) cena detaliczna	100,0	352,9	100,0	130,0	128,2	108,0	125,0	794,1
b) cena wolnorynkowa	270,5	206,5	86,0	120,8	93,6	96,0	117,7	614,1

Źródło: Jak w tab. 1.

targowiskach, na których ustalane są ceny wolnorynkowe. Biorąc za punkt wyjścia wybrane grupy towarowe i towary reprezentanty dla niniejszej analizy, przyjęć można pięć artykułów, które zbywane są po cenach urzędowych i wolnorynkowych. Towarzyszy nam świadomość, że w obrocie wolnym znajduje się znacznie większa liczba towarów, głównie warzyw i owoców, a od 1985 r. również mięsa i jego przetworów. Wybór towarów wynikał zatem z analizy kształtowania się statystycznych relacji cen detalicznych wybranych grup towarowych i towarów reprezentantów. Do analizy przyjęto zatem kształtowanie się cen detalicznych urzędowych i wolnorynkowych następujących towarów: jaja kurze, ser biały twarogowy, śmietana, masło i kury.

Tabela 13 prezentuje dynamikę cen detalicznych i cen wolnorynkowych badanych towarów w latach 1980-1987. Wynika z niej, że w roku 1982 we wszystkich przypadkach dynamika cen detalicznych była wyższa od dynamiki cen wolnorynkowych. Był to efekt wprowadzonej w 1982 r. radykalnej regulacji cen większości artykułów spożywczych. W roku następnym, tj. 1983, ceny wolnorynkowe rosły szybciej od cen detalicznych (z wyjątkiem masła). W latach kolejnych dynamika wzrostu cen wolnorynkowych i cen detalicznych była zróżnicowana w zależności od badanego towaru. Prawdopodobnie jest jednak, że w latach, w których dokonywane były regulacje cen urzędowych - ich dynamika była wyższa od dynamiki cen wolnorynkowych. Potwierdza to ekonomiczną zasadę rynkowego mechanizmu kształtowania się relacji cen, które odzwierciedlają zmiany w układzie podaży i popytu. Regulacje cen urzędowych dokonywane na tle zmian w poziomie kosztów produkcji charakteryzują się większą skalą i przeprowadzane z opóźnieniem zniekształcają ich relacje wynikające z warunków równowagi rynkowej.

Potwierdzają tę tezę dane o dynamice cen detalicznych i wolnorynkowych w roku 1987 w stosunku do roku 1980. Na rynkach żywnościowych relacje cen detalicznych w 1987 r. do cen detalicznych w 1980 r. są czasem wyższe od analogicznych relacji cen wolnorynkowych. Dotyczy to 2 badanych produktów jaj i masła. W trzech pozostałych przypadkach na tle warunków równowagi oraz watorów użytkowych dynamika cen wolnorynkowych w 1987 r. w stosunku do 1980 r. jest wyższa od dynamiki cen detalicznych, przy czym w od-

niesieniu do śmietany i kur są to różnice dość istotne, sięgające ok. 140-150 punktów procentowych.

Andrzej Szablewski, Janusz Dankowski

CHANGES IN RELATIONS OF SOME PRICES OF FOODSTUFFS PURCHASING
FROM FARMERS, AND FREE-MARKET AND RETAIL PRICES OF FOODSTUFFS

The article contains presentation of the findings of studies on relations of prices on three main dimensions. The first of them is the analysis of relations between official prices at which agricultural products are purchased from farmers and their free-market prices. The goal of the analysis here is to answer the question whether there occur clear, noticeable changes in relations of prices in this sphere, and if so then how these changes should be interpreted. The next research area is the analysis of relations between purchasing prices of agricultural products and corresponding retail prices of selected foodstuffs. The main reference point for the analysis here is the guiding thesis of price reforms realized since the early eighties, which propagates a slogan of economizing the pricing system through decreasing and ultimately liquidating subsidies to prices of foodstuffs. Finally, the third dimension encompasses the analysis of retail prices in the network of socialized trade and free-market prices to be found in open-market trade. The fact that free-market prices reflect the real conditions of production and realization of food products allows to treat them as a peculiar criterion in evaluation of the quality of official regulations with regard to retail prices.